

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ✓ Orta Çağ felsefesinin ortaya çıkışı
- ✓ Hristiyan ve İslam felsefelerinin özellikleri
- ✓ Patristik ve skolastik felsefe
- ✓ Hristiyan ve İslam felsefelerinin problemleri
- ✓ İslam felsefesindeki düşünce akımları
- ✓ İslam felsefesindeki tasavvuf düşüncesi

ORTA ÇAĞ FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Orta Çağ felsefesi tarihsel dönem olarak İlk Çağ felsefesinin bitiminden modern düşüncenin başlangıcına kadar olan dönemi kapsar. Yani MS 2. yüzyıldan MS. 15. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemi kapsar.

Ortalama 1000-1300 yıllık bir tarihsel dönemde felsefe ile din yoğun bir şekilde etkileşim içinde olmuştur.

Dönemin her düşünsel temasında "DİN" kendini gösterir.

Bu çağda özellikle inancın pekiştirilmesi amacıyla felsefeye başvurulmuş ya da inanca zarar verdiği düşüncesiyle felsefe dışlanmıştır.

Kısacası Orta Çağ felsefesi genel olarak dinsel inanışların egemen olduğu, felsefenin dinin hizmetine girdiği bir felsefedir.

PLATON

ARİSTOTELES

STOA
FELSEFESİ

EPIKÜROSÇULUK

YENİ
PLATONCULUK

ORTA ÇAĞ FELSEFESİNE
ETKİ EDEN İLK ÇAĞ FELSEFELERİ

Örneğin:

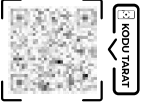
Platon'un ruhun ölümsüzlüğü ile ilgili görüşleri

Aristoteles'in varlığa yüklediği anlam ve mantıkla ilgili görüşleri

Stoa öğretisinin; ahlâk, irade ve tanrısal düzen uyum konuları

Plotinos'un sudur öğretisi ile ilgili görüşleri

Epiküros'un, dünyevi hazlardan uzak durmayı öneren öğretisi

İLK VE ORTA ÇAĞ FELSEFESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

İlk Çağ Felsefesi

- “ İlk Çağ felsefesinin temelinde doğa ve insan vardır.
- “ İlk Çağ felsefesi özgür düşünce, sorgulama ve merak temellidir.
- “ İlk Çağ felsefesi dünyevi bir felsefedir.
- “ İlk Çağ felsefesi'nde gerçeğin peşinde koşular, hakikat aranır.
- “ İlk Çağ felsefesi dinamik bir felsefedir.

Orta Çağ Felsefesi

- “ Orta Çağ felsefesinin temelinde tanrı vardır.
- “ Orta Çağ felsefesi dogmatiktir.
- “ Orta Çağ felsefesi öte dünya temelli bir felsefedir.
- “ Orta Çağ felsefesinde gerçek aranmaz sadece açıklanır. Çünkü kutsal kitaplarda gerçek hazır olarak verilmiştir.
- “ Orta Çağ felsefesi statik bir felsefedir.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE PROBLEMLERİ

- “ Hristiyan felsefesi, Hristiyanlık dininin ortaya çıkışıyla başlayan ve 15. yüzyıla kadar geçen sürede Batı felsefesi için kullanılan bir adlandırmadır.
- “ Dinî inanç ile felsefi düşüncelerin kaynaşması yaşanmış ve felsefenin tüm alanlarında din etkili olmaya başlamıştır. Bu etkinin olumsuz yansımaları da olmuştur.
- “ Felsefeye karşı alınan bu tutumdan dolayı bu dönemde felsefenin yanında bilim de dışlanmıştır. Felsefe ve bilim merkezleri bir bir kapatılmıştır. Örneğin 5. yüzyılda İskenderiye Kütüphanesindeki bilimsel ve felsefi çalışmaların Hristiyan düşüncesine zarar verdiği gerekçesiyle yakılmıştır. Benzer gerekçelerle 6. yüzyılda Yunan Akademisi de kapatılmıştır.
- “ Bu dönemde amaç yeni bilgiler ortaya koymak değil, kutsal olanı anlamaya çalışmaktır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Hristiyan felsefesini iki dönem hâlinde inceleyebiliriz.

I. PATRİSTİK FELSEFE

- “ MS 2.-MS 8. yüzyıl arasını kapsayan ilk dönem Hristiyan felsefesidir. Patristik felsefe Platon ve Plotinos etkisinde gelişmiştir.
- “ Bu dönem filozofları aynı zamanda din adamıdır. Patristik felsefe kilise babalarının felsefesidir.
- “ Kilise babalarının genel anlayışı, din ile felsefe arasında ortak yolu bulmaktır.
- “ Patristik felsefenin en önemli özelliği bir savunma felsefesi olmasıdır. Hristiyanlığa karşı yöneltilen kişisel, sosyal, politik, dini içerikli eleştirilere karşı Hristiyanlığın dogmaları savunulmuştur. (Apolojetiktir.)
- “ En önemli temsilcileri Augustinus, Tertullian ve Cellemens'tir.
- “ Patristik Dönem'de özellikle Augustinus'un izlediği akılla dini açıklama yolu, inancın temel öğretisi hâline gelmiştir.

2. SKOLASTİK FELSEFE

- » MS 8.-MS 15. yüzyıl arası kapsayan Hristiyan felsefesinin ikinci dönemidir.
- » Skolastik, okul ya da okullaşma anlamına gelir.
- » Skolastik felsefede, Aristoteles'in felsefesi ön plandadır. Dogmatik bir felsefedir.
- » Bu dönemde felsefe eğitim alanına taşınmış, kurumsallaşmış ve bunlar aracılığıyla hızlı bir yayılım göstermiştir. Bologna ve Oxford Üniversiteleri bu dönemde kurulmuştur.
- » Skolastik felsefede, felsefe dinî hakikatlerin, Hristiyanlığın anlaşılmasında bir araç olarak kullanılmıştır.
- » En önemli temsilcileri Anselmus, Thomas Aquinas ve Ockhamlı William'dır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- » Hristiyan felsefesi Tanrı merkezli bir felsefedir. Bu felsefenin ilk temel konusu Tanrıdır. Tanrının varoluşunu kanıtlanması, Tanrının sıfatlarının açıklanmasıdır.
- » Hristiyan felsefesi; eleştirinin, sorgulamanın, kişisel ve bağımsız düşüncelerin olmadığı, kuşkuculuğa kapalı olan bir felsefedir.
- » Bu felsefede sorgulayıcılık değil, cevaplamacılık vardır. Cevaplar da kutsal kitaplarda hazır olarak bulunmaktadır.
- » Kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır.
- » İncanın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- » Hristiyan felsefesinin ilgi alanı, bu dünyadan sonraki hayatla ilgili problemlere, öte dünya-daki ebedi saadete yöneliktir.
- » Felsefe dinin (teoloji) hizmetindedir. Statik (durağan) bir felsefedir.
- » Akılla din temellendirilmeye, Hristiyanlığın ilkeleriyle felsefi akılcılık uzlaştırılmaya çalışılmıştır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

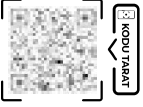
- ✓ Tanrının Varlığını Kanıtama Problemi
- ✓ Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi
- ✓ Akıl-İnanç ilişkisi
- ✓ Kötülük Problemi
- ✓ Tümmeler Problemi

ONTOLOJİK KANITLAMA

TANRI'NIN VARLIĞINI KANITLAMA PROBLEMİ

- » Tanrı'nın varlığı yine «TANRI» kavramından hareketle kanıtlanır.
- » Öncelikle tanrı kavramı analiz edilir. Tanrı nedir? Tanrı mükemmel olan ve her türlü eksiklikten uzak olandır.
- » Mükemmellik kavramı bize tanrının var olduğunu kanıtlar çünkü ne dış dünya ne de insanlar mükemmellerdir. Tanrı kavramı, kendi kavramının ayrılmaz bir parçasıdır.
- » Peki, mükemmel olan tanrı sadece zihinsel midir? değildir. O hem zihinde hem de gerçekte vardır. Eğer böyle olmasaydı mükemmel olamazdı.
- » Bu kanıt Orta Çağ'da Anselmus, 15. yüzyılda Descartes kullanmıştır.

MS 2. YÜZYIL - MS 15. YÜZYIL FELSEFESİ (ORTA ÇAĞ FELSEFESİ)

KOZMOLOJİK KANITLAMA

TANRININ VARLIĞINI KANITLAMA PROBLEMİ

- » Tanrı'nın varlığı, evrenin var olduğu olgusundan ve evrendeki nedensellik ilkesinden hareketle kanıtlanır.
- » Evrendeki olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur. Doğadaki her olayın bir nedeni vardır, nedensiz hiçbir şey yoktur. Bu nedenler zinciri sonsuza kadar götürülemez.
- » Hem kendinin hem de var olan her şeyin nedeni olan bir ilk neden kabul etmek gerekir bu da Tanrı'dır.
- » Bu kanıt Aquinalı Thomas tarafından ileri sürülmüştür.

KÖTÜLÜK PROBLEMİ

- » Kötlük problemi "Eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibiyse ve insanın iyiliğini istiyorsa neden kötülükleri önlemiyor? Önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor?" düşüncesiyle Tanrı'nın olmadığını ifade edenlere karşı öne sürülmüş bir problemdir.
- » Bu problemi eleştiren iki önemli isim Augustinus ve Aquinalı Thomas'tır.

KÖTÜLÜK PROBLEMİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ARGÜMANLARI

Augustinus

- ✓ Augustinus'a göre Tanrı, evreni ve insanı özgür olarak yaratmıştır. Tanrı her zaman iyiyi emreder, insana da irade vermiştir. İyi ya da kötüyü seçme özgürlüğünü de insana bırakmıştır.
- ✓ Fakat ilk insan olan Hz. Adem'le birlikte, ilk günah işlenmiştir. Böylece insan, Tanrı'dan kopmuş ve düşmüştür.
- ✓ İnsan iradesi bu yüzden kötüye yönelmiştir. Kötlüğün kaynağı Tanrı değildir. Kötlüğün sorumlusu insandır, insanın iradesidir. İnsanın iradesinin Tanrı'ya yüz çevirmesidir.

Aquinalı Thomas

- ✓ Kötlüğün kaynağı Tanrı değildir; kötlük, iyiliğin eksikliğinden kaynaklanır.
- ✓ Ona göre yaradan evreni mükemmel bir şekilde yaratmıştır. Kötlük, kusurlu olan insanın erdemden uzak oluşundan kaynaklanır. Ayrıca iyinin anlaşılması için de kötü gereklidir.
- ✓ Kötlük iyiliğin yokluğudur.
- ✓ Ona göre dünya bir sınav yeridir. Kötlük olmadan iyilik bilinemez.

RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ PROBLEMİ

- » "İnsan sadece bedenden mi yoksa beden ve ruhtan mı oluşur?" sorusu Hristiyan felsefesine de yöneltilmiştir.
- » Hristiyan felsefesinde ruh ve beden konusunda genel olarak düalist bakış açısı kabul edilmiştir. Bu dönem felsefesi ve teolojisinde "değişen ve ölümlü beden" ile "değişmeyen ve ölümsüz ruh" anlayışı temel kabuldür.
- » Ruh, bedenden bağımsız ve bedenden önce yaratılmıştır. Maddi bir yapı olmayan ruh; değişmez, sonsuz ve ölümsüzdür. Ruh, Tanrı'dan ayrılmıştır ve ona geri dönecektir.
- » Beden ve ruh karşıtlığı aynı zamanda ruhun ölümsüzlüğünün kanıtıdır. Ruh ve bedenden oluşan insan, Augustinus'a göre bu dünyada sadece bedenini bırakır ve ruhuyla öte dünyaya gider. Ona göre ruh ölümsüzdür.

TÜMELLER PROBLEMİ

- » Tümel sözcüğü kavramlara işaret eder. Aynı cinsten olanların tümünü ifade eden genel kavrama tümel denir.
- » Bu problem üzerine yapılan tartışmalar esas itibarıyla tümellerin var olup olmadığı ile ilgili değil, nesnel gerçekliklerinin olup olmadığıyla ilgilidir. Yani asıl tartışma tümellerin nerede olduğu ve insanların onlara nasıl ulaştığı, tümellerin nesneden bağımsız mı değil mi üzerinedir.
- » Tümeller tartışması genel olarak Platon ve Aristoteles'in varlık anlayışlarında ortaya çıkar. Platon'a göre tümeller yani idealar, tek tek nesnelere değil ayrı bir var oluş niteliğindedir.
- » Aristoteles'te ise özler olarak ele alınan tümeller, nesnelere kendi kapsamındadır. Ayrı bir varoluşa sahip değildir. Bu düşüncelerden yola çıkılarak yapılan tümeller tartışması, MS 2-MS 15. yüzyılda Tanrı'nın varlığıyla birlikte düşünülerek yeniden yorumlanmıştır. Böylece tümeller tartışmasında üç görüş ortaya çıkmıştır.

TÜMELLER

Kavram Realizmi

- » İdeaların nesnelere bağımsız ayrı bir gerçekliği olduğunu savunan Platon'un izinden giden Augustinus ve Anselmus'un savunduğu görüştür.
- » Bu görüşe göre, tümeller, nesnelere bağımsız olarak vardır ve ayrı bir varlık olarak Tanrı'nın zihninde yer alır. Tümeller, insan zihninde "Tanrısal ide" olarak bulunur.
- » Örneğin, tek tek ağaçlar görünür fakat genel bir kavram olan "ağaç ideası" Tanrı'nın zihninde bulunur.
- » Bu görüşe göre, tümeller, duyularla değil akılla kavranabilir.

Kavramcılık (Konseptüalizm)

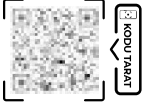
- » İdeaların nesnelere bağımsız değil, nesnelere içinde bulunduğunu savunan Aristoteles'in izinden giden Abelardus ve Aquinolu Thomas'ın savunduğu görüştür.
- » Bu görüşe göre, tümeller vardır fakat varlıkları nesnelere bağımsız değildir; nesnelere içkindir.
- » Örneğin, tümel bir kavram olan "ağaç ideası" form olarak tek tek gördüğümüz çam, ardış, kavak, elma ağacı gibi tek tek nesnelere bulunur; nesnelere ayrı bir "ağaç ideası" yoktur.
- » Tümeller, tek tek nesnelere duyularla kavranabilir.

Adcılık (Nominalizm)

- » Bu görüşe göre, tümeller, ne kavram realizminin iddiası gibi nesnelere bağımsız ayrı bir gerçeklikler ne de konseptüalizmin iddiası gibi nesnelere içkin olarak bulunur. Tümeller, birbirine benzeyen nesnelere ortak özelliklerine "ad"lar verilmesiyle oluşur. Bu görüşü Ockhamlı William savunur.
- » Bu görüşe göre, tümeller, zihnin soyutlama ve genelleme ürünüdür.
- » Bu görüşe göre, tümellerin gerçekliği yoktur; gerçek olan yalnızca nesnelere; tümeller yalnızca benzer nesnelere verilen adlardan, seslerden ibarettir.

HİSTİYAN FELSEFESİNDE AKIL VE İNANÇ İLİŞKİSİ

- » Hristiyan filozoflar, akıl ve inanç arasındaki ilişki konusunda hem fikir değillerdir. Kimi filozoflar imanı aklın önüne koymuş, önce iman etmeyi daha sonra da inanılanları akılla anlamayı ve temellendirmeyi uygun görmüşlerdir.
- » Kimi filozoflar ise akli imanın önüne koymuş ve inanılan şeyin akıl tarafından onaylanması gerektiğini belirtmişlerdir.
- » Kimileri de dinin hakikatlerinin aynı zamanda aklın doğruları olduğunu belirterek, gerçek dinle hakiki felsefenin bir ve aynı şey olduğunu savunmuşlardır.
- » Hristiyan felsefesi düşünürleri için inanç ile akıl ilişkisi daha çok inanç merkezindedir. Akıl, inancı anlamak için vardır. İnanmak, bilme ediminden önce gelir. Bu durum fizik, kimya, astronomi ve hekimlik gibi bütün bilgi alanlarını da etkilemiştir.

MS 2. YÜZYIL - MS 15. YÜZYIL FELSEFESİ (ORTA ÇAĞ FELSEFESİ)

Tertullian

“ Akıl almaz (saçma) olduğu için inanıyorum. ”

Bu yargısı ile Tertullian hakikatin imanla elde edileceğini, aklın hakikat için yetersiz olduğunu savunan ve dogmatik diye nitelenen bir bakış açısını temsil eder.

Clemens

“ Anlamak için inanıyorum. ”

Bu yargısı ile Clemens inanılan şeyin akılla onaylanması gerektiğini vurgulayarak inanç ile akıl arasında bir uzlaşmaya gitmiştir.

Aquinolu Thomas

“ İnanayım diye biliyorum. ”

Aquinolu Thomas bu ifadeyle, akıl ile inancın farklı alanlar olduğunu iddia etmiş, inanılan bazı şeylerin akılla bilinebileceğini vurgulamıştır.

İSLAM FELSEFESİ

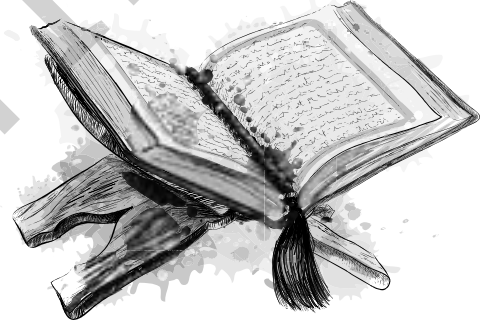
“ İslam felsefesi, belirli bir gündemi, belirli amaçları olan, standart ve tek parçalı bir felsefe değildir. ”

“ İslam felsefesi; MS 7. yüzyıldan itibaren İslam dininin kabul gördüğü, bünyesinde farklı milletlerin bulunduğu geniş bir coğrafyada ortaya çıkmış ve yayılmıştır. ”

“ İslam felsefesi içinde çeşitli felsefe akımlarının bulunduğu özgün bir felsefedir ve Orta Çağ Hristiyan felsefesinden de bağımsız bir felsefedir. ”

“ Hristiyan felsefesiyle ortak yönü dine dayalı felsefe yapmaları iken İslam felsefesinin bilimsel faaliyetlerle birlikte gelişim ve ilerleme kaydetmesi aralarındaki temel farktır. ”

“ Özellikle Kur'an ayetleri ve hadisler düşünmeye, araştırmaya teşvik edici olmuştur. ”

İslam Felsefesinin Doğuşuna Etki Eden Faktörler

İç Faktörler

Kur'an
Hadis
Tasavvuf
Kelâm

Dış Faktörler

Antik Yunan Felsefesi
Çeviri Faaliyetleri
Dış Kültürler
Farklı Dinler

Kurumlar

Kütüphaneler
Rasathaneler

» İslam felsefesinin ilk ve en önemli kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Müslüman filozoflar esas itibarıyla ilkelerini, ilhamlarını ve meşgul oldukları konu ve problemlerin çoğunu Kur'an'dan türetmişlerdir. Hayatlarını düzenlemede ve karşılaşılan problemlerin çözüme kavuşturulmasında aynı zamanda sünnet ve hadise başvurmuşlardır. Tanrı'nın varlığına akılcı çözümler getirirken kelamdan yararlanmışlardır.

» Bu kaynakların dışında Antik Yunan felsefesinden yapılan çevirilerden yararlanmış, fethedilen bölgelerdeki felsefi ve dinî öğretiler sentezlenmiştir. Kurulan kütüphane ve rasathaneler de felsefe ve bilimin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

İSLAM FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- » İslam felsefinin doğuşunda Kuran-ı Kerim ve hadisler teşvik edici olmuştur.
- » İslam felsefesi, Hint, İran, Mezopotamya, Yunan ve Türk kültürlerinden etkilenmiştir.
- » İslam felsefesi, Müslüman filozofların yanı sıra farklı milletlerden olan filozoflar tarafından da yapılan bir felsefedir.
- » Akıl, iman ve inanç gibi konular tartışılmıştır.
- » Tanrının varlığı akıl yoluyla temellendirilmiştir.
- » Akla, bilime ve özgür düşünceye önem verilmiştir.
- » Eserler genellikle Arapça yazılmıştır.
- » Çeviri faaliyetleri yapılmıştır.
- » Felsefenin gelişimine katkı sağlamıştır.
- » Batı felsefesini etkilemiştir.

İSLAM FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

- ✓ Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi
- ✓ İrade Özgürlüğü Problemi
- ✓ Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler
- ✓ Bilgi Problemi
- ✓ Akıl-Inanç İlişkisi

YARATICININ VARLIĞINI KANITLAMA PROBLEMİ

Bir yaratıcının olup olmadığı problemi hem Hristiyan hem de İslam felsefesinde ele alınan önemli bir problemdir. Bu problem üzerine İslam dünyasından birçok kelamcı ve filozof akla dayalı kanıtlar getirmek suretiyle tartışmış, açıklamalar getirmiş ve temellendirmeler yapmıştır.

EŞ'ARİ

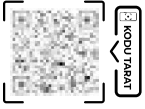
- » Eşari'ye göre Allah'ı tanımak, bilmek önce akıl ile sonra din ve imanla olur.
- » Eşari Tanrı'nın varlığı kanıtlamak için Kur'an'ın ayetlerinden örnekler verir ve insanın yaratılışı üzerinde durur.
- » İnsanın ana rahminde bir damla olduğunu, daha sonra aşama aşama ete kemiğe büründüğünü ve olgunlaştığını söyleyen Eşari, bunların kendiliğinden olamayacağını bundan dolayı zorunlu yaratıcı olduğunu ifade eder.

EL KİNDİ

- » El Kindi yaratıcının varlığını kanıtlamak için «hudus deliline» başvurur.
- » Hudus sonradan yaratılan demektir. Yani sonradan yaratılanın zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirmesi mantığına dayanır.
- » Ona göre evren öncesiz değil sonradan olandır. Evrende zaman ve değişimin olması evrenin sonradan yaratıldığının kanıtıdır.
- » Evren sonludur bu yüzden de başlangıç noktası vardır o da Tanrı'dır. Ayrıca evrendeki düzen de Tanrı'nın kanıtıdır.

İBN SİNA

- » İbn Sina varlığı üçe ayırır. Zorunlu, mümkün ve mümkün olmayan varlık diye.
- Zorunlu Varlık:** Tanrı
- Mümkün Varlık:** Evren ve içindeki her şey
- Mümkün Olmayan Varlık:** Yokluk
- » **Mümkün olmayan varlık:** Sadece mantık açısından kabul edilmiş varlıktır.
- » **Zorunlu varlık:** Varlığı başka bir varlığa muhtaç olmayan, ezeli ve ebedi varlıktır.
- » **Mümkün varlık:** Var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duyan ve sonradan yok olan varlıklardır.
- » Zorunlu varlık yaratıcıdır ve ilk olarak akli yaratır. İlk akıl, ikinci akli yaratır ve bu yaratım sürekli devam eder. Bu yaklaşım sudur nazariyesidir.

İBN RÜŞD

- » İbn Rüşd yaratıcının varlığını «inayet ve ihtira» delili ile açıklar.
- » **İNAYET DELİLİ:** Bütün varlıkların insan yaşamı için uygun biçimde düzenlenip yaratılmasıdır. İbn Rüşd'e göre, bu düzen ve uygunluk kendi başına veya tesadüfen olmaz, ancak Allah var eder.
- » **İHTİRA DELİLİ:** Yeryüzündeki ve gökyüzündeki her şeyin, örneği ve benzeri bulunmaksızın orijinal bir şekilde yoktan yaratıldığını ve bütün bunların ancak Allah tarafından gerçekleştirilebileceğini söyler. İbn Rüşd bunları Kur'an ayetleriyle destekler.

İRADE ÖZGÜRLÜĞÜ PROBLEMİ

İnsanın eylemlerinin belirlenmiş olup olmadığı, değişmez bir kaderin olup olmadığı, kendi iradesiyle bir eylemde bulunup bulunmadığı problemimizin temel sorularıdır.

CEBRİYE

Davranışı yaratan da, tercih eden de, insana yaptıran da Allah'tır. Dolayısıyla insan davranışlarından sorumlu değildir. Çünkü insan özgür değildir. İnsana bir şeyleri iradesiyle yaptı demek Allah'a şirik koşturur. Güneş kendi kendine doğdu ve battı demektir.

MUTEZİLE

İnsan eylemlerinde özgürdür. Çünkü insan akli ve iradesiyle eylemlerini kendi seçer. İrade Allah tarafından verilmiş olup davranışı tercih eden ve bu tercihi davranışa dönüştüren insandır.

EŞ'ARİYE

Bu anlayışa göre Allah birden fazla davranışı yaratmıştır. Ancak davranışı seçen ve seçtiği davranışı yapacak olan insandır. Allah'ın belirlediği davranışlardan birini insanın seçme özgürlüğü vardır. Bundan dolayı insan eylemlerinden sorumludur.

MATURİDİ

Davranışı insan istediği için yaratan Allah, tercih eden ve yapan ise insandır. Dolayısıyla insan davranışlarından sorumludur. Tedbir insandan takdir ise Allah'tandır.

TOPLUMSAL YAŞAMA YÖNELİK PROBLEMLER

Toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunların tartışılması, idealize edilmiş bir yaşamın kurgulanması İslam felsefesinin temel sorunları içinde yer almış; pek çok İslam filozofu tarafından tartışılmıştır. Bunlardan iki tanesini ele alalım.

FARABİ / ERDEMLİ ŞEHİR

- » Farabî'nin ideal toplumunun temelinde erdem yatar. Erdem yardımlaşmadır. Yardımlaşan kent erdemli kendir. Kentler birbiriyle yardımlaşsa erdemli bir toplum, toplumlar birbirleriyle yardımlaşsın erdemli bir dünya oluşur. Erdemsiz toplumlar, açgözlü, çatışmacı, mutsuz toplumlardır.
- » Farabiye göre erdemli şehir yöneten idareciler bedenlen ve ruhen sağlam, zeki, öğrenme ve öğretmeyi seven, dürüst, Tanrı'dan korkan, adil, çalışkan, dünya malına ve eğlenceye düşkün olmayan kimseler olmalıdır.
- » Erdemli toplum, sağlıklı bir bedene benzer. Bu beden bütün organları uyum içerisinde çalışır.

İBN HALDUN / MUKADDİME

- “İbn Haldun, toplumların devlet hâline gelmesini ve devletin sürekliliğini “asabiyet” kavramı ile açıklar. Ona göre devletin ilk oluşumunda “neseb asabiyeti” etkilidir. Neseb asabiyeti akrabalık bağına bağlıdır ve göçebe topluluklar buna örnek verilebilir. Göçebe toplulukların yerleşik hayata geçmesi ve kan bağlarının karışmasıyla neseb asabiyeti yerini “sebeb asabiyetine” bırakır.
- “Sebeb asabiyeti ortak bir ülkü ve dinden kaynaklanan asabiyettir. Bireyler bu ortak ülkü ve din sayesinde birbirine bağlanır ve toplumsal düzen sağlar.
- “İbn Haldun, devleti canlı bir organizmaya benzetir. Devletlerde bir organizma gibi doğar büyür ve ölür. Her yıkılan devletin yerine bir başkası kurulur.

BİLGİ PROBLEMİ

- “ Bilginin nasıl ortaya çıktığı, bilginin doğruluk ölçütünün ne olduğu, doğru bilginin kaynağının ne olduğu gibi sorular bu problemin tartıştığı sorulardır. Bilgi konusunda görüşlerini ele alacağımız filozoflar Gazali ve Farabi'dir. ”

FARABİ

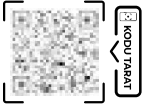
- » Farabi'ye göre bilginin kaynağı akıldır.
- » Rasyonalist bir filozoftur.
- » Ona göre insan akılı ile doğru bilgiye ulaşabilir. Çünkü insan akılı Tanrısal aklın taşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden insan tanrısal aklın bir parçasıdır.
- » Farabi'ye göre bilginin duyu, akıl ve nazar olmak üzere üç kaynağı vardır. Duyu ve akıl doğrudan, nazar ise dolaylı bilgi verir. En güvenilir bilgi elde etme aracımız akıldır. İnsan tanrısal kaynaklı olan etkin akıl ile hakikatin bilgisine varır.

GAZALİ

- » Gazali'ye göre bilginin kaynağı sezgidir.
- » Entüsyonist bir filozoftur.
- » Ona göre bilginin amacı mutlak hakikattir. Bu hakikati ne duyular ne de akıl verebilir. Çünkü duyular aldatıcı, aklımız ise çelişkili yargılar verebilmektedir.
- » Ona göre iki akıl vardır: Akıl gözü ve kalp gözü.
- » Mutlak bilgiyi, hakikati sezgi verir. Kaynağını inançtan, kalp gözünden alır. Kalp gözünün açık olabilmesi için insanın kendini dünyevi arzularından, tutkularından arındırması gerekir.
- » Kalp gözü açılan insan hem yaşadığımız dünyayı hem de metafizik dünyayı kavrar.

İSLAM FELSEFESİNDE İNANÇ VE AKIL İLİŞKİSİ

- “ Akıl ile vahiy arasındaki ilişkinin nasıllığı problemi, İslam düşünce tarihi boyunca ele alınan en temel, en önemli problemlerden birisidir. İslam felsefesinde akıl ile inanç ilişkisinde bir karşıtlık, bir çatışmadan çok bir uyumluluk vardır. Hatta birbirini tamamlayan iki alan görünümündedir.
- “ İslam düşünce tarihinde önemli sayılabilecek bir akıl-inanç, din-ilim çatışması yaşanmamıştır. Bunun başlıca nedenleri, İslam'da din adamları sınıfının bulunmaması ve kutsal metinlerin aşırı yorumlamaya maruz bırakılmamasıdır.
- “ Akıl ile nassın (Kur'an ve sünnet) çelişip çelişmediği, çelişkili görünen durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiği gibi sorunlar hem filozoflar hem de kelimacılar tarafından tartışılmıştır.

İslam Felsefesinde İnanç - Akıl İlişkisiyle İlgili Görüşler

Maturidilik

İnanca öncelik veren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım imanın hürfe ve yanlış inançla bozulma riski olduğunu düşünerek inancı korumak adına akla başvurur. Akıldan faydalanır. Kısacası nakli bilgi, akli bilgiden önceliklidir ama akıl da tamamen dışlanmamıştır.

İmam Gazali

Akıl ile hakikatin bilgisine ulaşamaz. Maddi şeylerin bilgisi duyularla, akılla; manevi şeylerin bilgisi kalp gözüyle bilinir. Vahiy bilgisi güneşe, akıl bilgisi ise göze benzer. Cünahlardan temizlenen kalp hakikate ulaşır.

İbn Rüşd

İbn Rüşd, akıl ile iman veya din ile felsefenin çelişmediğini her ikisinin de süt kardeş olduğunu savunur. Ona göre hakikatin bilgisini elde etmede hem iman hem de akıl eşit paya sahiptir. Ve birbirleriyle çatışma yerine uzlaşma içindedirler. Bu görüşleriyle İbn Rüşd, Gazali'nin akli dışlayan görüşüne karşı çıkmıştır.

Meşşailik

Gerçeğin elde edilmesinde akla öncelik tanıyan bir ekoldür. Aklın insana verilmiş en büyük hazine olduğunu ifade ederler. Temsilcileri Farabi, İbn-i Sina'dır.

İslam Felsefesi'ndeki Bazı Düşünce Akımları

TABİYYUN

Bütün bilgilerin duyular aracılığıyla kazanıldığını savunan görüştür. **Temsilcisi:** El Razi'dir. (Deist ve Empiristtir.)

BATINILIK

Kur'an'ın görünenden farklı ve gizli anlamlar içerdiğini iddia eden görüştür. Batıniler Kur'an'daki ayetlerin derin anlamlarına yönelerek yorumlama faaliyeti göstermişlerdir.

Temsilcisi: İbn Meymun'dur.

İŞRAKİLİK

İşrak «aydınlanma» anlamına gelir. Bilginin, hakikatini mantık ve akıl yürütme ile değil, akıl üstü keşif, ilham, sezgi yolu ile mistik tecrübenin vereceğini savunurlar.

Temsilcisi: Sühreverdi'dir.

İHVAN-I SAFA

Bu akım İslam ansiklopedistleri olarak bilinir. Düşünceleriyle Müslümanları aydınlatmayı ve din ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışmışlardır. Çalışmalarını Resail-i İhvanı Safa adını verdikleri kitapta toplamışlardır.

DEHRİYE

Varlığın temelinde maddeyi gören, evrenin ezeli ve ebedi olduğunu savunan yaklaşımdır. Tanrı'nın varlığını kabul etmezler.

Temsilcisi: Ravendi'dir.

MEŞŞAILİK

Bilginin kaynağında akli gören, hakikate akılla ulaşabileceğimizi savunan rasyonalist bir akımdır.

Temsilcileri: Farabi, İbni Sina, İbni Rüşd'tür.

TASAVVUF DÜŞÜNCESİ

Tasavvuf bir yoldur. Tanrı'ya sevgi aracılığıyla varma yoludur.

Tasavvuf bakış açısında tek gerçek Tanrı'dır.

Tasavvuf, «Vahdeti Vücut» kavramını temele alarak Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlığın birliği ile açıklamaktadır.

Varolan her şey bu gerçekliğin temsildir. Varlık Tanrı'dır. Tanrı her alanda mutlaklıdır.

“Tasavvuf, özü itibarıyla insanın nefsinin ve arzularının boyunduruğundan kurtulması mücadelesidir. Bu mücadeleye imanla, ibadetle yaşayarak yapılıp ve ömür boyu sürer. Kısacası tasavvuf Tanrı'ya sezgi ve aşk yoluyla ulaşabileceğini savunan düşünce sistemidir.

“İnsan yaratılanlar arasındaki en şerefli varlık, yani eşref-i mahlukattır. İnsan tanrıdan gelip ona dönen bir varlık olduğundan kendi bedeninde Tanrı'yı bulabilir.